Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle rikoslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 69/2024 vp)

Käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä esitetään naisen sukuelinten silpomisen ja naisen sukuelinten silpomisen valmistelun säätämistä rangaistavaksi, vanhentumista koskevien säännösten muuttamista sekä rikoslain lapsensurmaa koskevan säännöksen kumoamista. Kyse on periaatteellisella tasolla erittäin tärkeistä rikoslain muutoksista, jotka käytännössä kuitenkin mitä todennäköisemmin tulevat sovellettavaksi vain varsin rajallisessa määrässä tapauksia. Näkemykseni mukaan esitetyt muutokset ovat pääosin perusteltuja ja asianmukaisesti rajattuja. Huomioni koskevatkin siksi lähinnä joitakin lakiesityksen ja sen perustelujen yksityiskohtia.

Otan seuraavaksi kantaa kuhunkin muutosehdotukseen erikseen.

Naisen sukuelinten silpominen

Olen 26.11.2019 antanut lakivaliokunnalle lausuntoni lakialoitteesta *KAA 1/2019 vp*, jossa esitettiin lainvalmisteluun ryhtymistä tyttöjen sukuelinten silpomisen kieltämiseksi. Totesin tuolloin lausunnossani, että nykylainsäädännön mukaan naisen sukuelinten silpominen on Suomessa rangaistavaa pahoinpitelyrikoksena – todennäköisimmin törkeänä pahoinpitelynä (RL 21:6). Törkeän pahoinpitelyn yritys on rangaistavaa samoin kuin törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu (RL 21:6 a). Osallisuus pahoinpitelyrikokseen tulee rangaistavaksi rikoslain 5 luvun osallisuussäännösten mukaisesti. Näin ollen lähdin tuolloin lausunnossani siitä, ettei rangaistavuuden alassa ole aukkoa, jonka tukkimiseksi tuolloin esitetyn kaltaista lainmuutosta tarvittaisiin.

Puolsin kuitenkin lainsäädäntötoimiin ryhtymistä asiassa sillä perusteella, että erilliskriminalisointi vahvistaisi naisten sukuelinten silpomisen kieltoa ja viestisi aiempaa näkyvämmin tällaisen toiminnan rangaistavasta luonteesta. Lähdin siitä, että erilliskriminalisointi on perusteltavissa myös oikeushyvien suojelun näkökulmasta, sillä pahoinpitelysääntely ei täysin kata sitä seksuaalisen koskemattomuuden ja itsemääräämisoikeuden loukkausta joka sukuelinten silpomistekoon sisältyy. Totesin myös, että samassa yhteydessä voitaisiin ottaa pohdittavaksi myös GREVIO:n esiin nostama tarve kriminalisoida myös sellainen tyttöön kohdistuva kehottaminen, pakottaminen tai järjestäminen, jossa ei ole kyse osallisuudesta pahoinpitelyrikokseen.

Sittemmin lainvalmisteluprosessin aikana erityissääntelyn tarvetta puoltava kantani on vahvistunut. On käynyt selväksi, että naisten sukuelinten silpomista koskevan sääntelyn selkiyttämiselle on ilmeinen tarve erityisesti siltä osin kuin on kyse silpomisen lievemmistä muodoista. Prosessin aikana on käynyt ilmeiseksi, ettei ole selvää, missä määrin lievemmät silpomisen muodot tulisivat rangaistavaksi törkeänä pahoinpitelynä ja on esitetty myös näkemyksiä, joiden mukaan lievimmät silpomisen muodot eivät tietyissä olosuhteissa olisi, tai niiden ei tulisi olla, välttämättä lainkaan rangaistavia.

Pidän esitettyjä naisen sukuelinten silpomista, naisen sukuelinten silpomisen valmistelua ja naisten sukuelinten silpomista koskevaa erityistä syyteoikeuden vanhentumisen alkamisajankohtaa koskevia säännöksiä tarpeellisina ja Suomen kansainväliset velvoitteet täysimääräisesti

täyttävinä. Pidän kuitenkin puutteena sitä, ettei esitykseen ole sisällytetty ehdotusta naisen sukuelinten silpomisen määrittäväksi määritelmäsäännökseksi. Lain esitöissä on sinänsä perustellusti avattu sitä, millaisia toimia säännöksen on tarkoitettu kattavan ja millaisten toimien on tarkoitettu jäävän sen ulkopuolelle. Esityksen mainintaa, jonka mukaan rangaistavuuden ulkopuolelle on tarkoitus rajata toimenpiteet, joihin täysivaltainen henkilö hakeutuu itse laillisen palveluntarjoajan luokse (s. 33, 56), voidaan kuitenkin pitää laillisuusperiaatteen näkökulmasta jossain määrin ongelmallisena, koska tälle tulkinnalle ei näyttäisi olevan selkeää lakiperustaa, eikä tätä rajausta voida esityksen mukaan perustella myöskään henkilön suostumuksella (s. 33, 56).

Täytetyn tapporikoksen vanhentumattomuus

Hallituksen esityksessä esitetään, että vanhentumista koskevia rikoslain säännöksiä muutettaisiin niin, ettei syyteoikeus ja oikeus tuomita rangaistus vanhentuisi, jos kysymyksessä on täytetty tappo. Tämä on periaatteellisesti iso muutos, koska Suomen rikosoikeudessa vanhentumattomuus perinteisesti ja poikkeuksettomasti koskee tällä hetkellä vain rikoksia, joista voidaan tuomita elinkautinen vankeusrangaistus. Siksi muutos jossain määrin monimutkaistaa vanhentumisjärjestelmää tältä osin. Muutoksen käytännön vaikutukset jäänevät kuitenkin vähäisiksi. Valtaosa henkirikoksista selvitetään ja käsitellään varsin nopeasti, joten muutos koskisi todennäköisesti hyvin rajattua joukkoa tapauksia. Ottaen huomioon täytetyn tapporikoksen vakavuuden, tapon ja murhan välisen rajanvedon haastavuuden ja sen, että täytetyn tapon seuraus, ihmishengen menetys, vastaa murharikoksen seurausta, pidän uudistusta perusteltuna. Etenkin tapauksissa, joissa kätketty ruumis löydetään vuosikymmenten jälkeen, voi kvalifiointiperusteiden toteen näyttäminen olla haastavaa myös tapauksissa, joissa syytetyn syyllisyys ja tahallisuus pystytään näyttämään toteen.

Lapsensurmaa koskevan säännöksen kumoaminen

Esityksessä esitetään myös, että rikoslain lapsensurmaa koskeva säännös kumottaisiin tarpeettomana. On selvää, ettei lapsensurmaa koskevalle säännökselle ole nykyisin samanlaista yhteiskunnallista tarvetta kuin alkuperäiselle lapsenmurhasäännökselle, jonka lapsensurmaa koskeva säännös on sittemmin korvannut. Tästä kertoo myös säännöksen vähäinen soveltaminen. Nähdäkseni säännös ei kuitenkaan ole tarpeeton siinä mielessä, etteikö säännöksen alaan tulevissa yksittäistapauksissa olisi jatkossakin tarpeen ottaa huomioon niitä erityispiirteitä, joita lapsensurmana tuomittuihin rikoksiin liittyy ja jotka ovat olleet tämän erityissäännöksen säätämisen taustalla. Toinen kysymys on, edellyttääkö tämä tekoon ja tekijän syyllisyyteen liittyvien erityispiirteiden huomioiminen omaa erityissäännöstään vai voidaanko nämä erityispiirteet ottaa huomioon muun rikosoikeudellisen sääntelyn nojalla.

Pidän perusteltuna lähtökohtaa, jonka mukaan uudistuksen tavoitteena ei ole ankaroittaa lapsensurmaa vastaavista teoista tuomittavia rangaistuksia (s. 35, 36, 55). Kuten perusteluissakin todetaan, tekijälle synnytyksestä aiheutunut uupumuksen tai ahdistuksen tila, josta johtuen hän surmaa lapsensa, voidaan lähtökohtaisesti ottaa huomioon syyntakeisuusarvioinnissa. Lisäksi sovellettavaksi voivat tulla rangaistuksen lieventämis- ja kohtuullistamisperusteet sekä rangaistusasteikkoa lieventävät perusteet. Perusteluissa kiinnitetään vähemmän huomiota sovellettavan tunnusmerkistön valintaan. Tunnusmerkistön valinnalla on kuitenkin keskeinen

merkitys sen kannalta, millaista muutosta lapsensurmaa koskevan säännöksen kumoaminen tarkoittaisi tuomitun kannalta. Jos sovellettavaksi tulisi surmaa koskeva säännös, muutos nykytilanteeseen ei ole yhtä merkittävä kuin siinä tapauksessa, että sovellettavaksi tulisi tappoa tai murhaa koskeva säännös. Tunnusmerkistön valintaan olisikin ollut perusteltua ottaa perusteluissa kantaa etenkin siksi, että myös surmasäännöstä sovelletaan Suomessa erittäin vähän.

Mitä tulee esitetyn muutoksen tavoitteisiin ja vaikutuksiin, pidän esityksen perusteluja jossain määrin ristiriitaisina. Esitystä nimittäin perustellaan useissa kohdin vastasyntyneen lapsen hengen suojaamisella ja tähän liittyen yhdenvertaisuudella, minkä katsotaan toteutuvan parhaiten, kun vastasyntyneen henkeä suojataan samoilla yleisillä henkirikoksia koskevilla säännöksillä kuin varttuneempienkin (lasten) henkeä (s. 31, 33, 36, 67). On kuitenkin syytä huomata, että voimassa olevan erityissääntelyn ja lievemmän rangaistusuhkan taustalla ovat ennen kaikkea tekijän syyllisyyttä vähentävät seikat, eikä se, että teon seurauksia pidettäisiin muita henkirikoksia vähemmän vakavina teon kohteena olevan lapsen iän vuoksi. Kun peruslähtökohtana on, että nykyisen lapsensurmasäännöksen soveltamiseen johtaneet seikat jatkossakin huomioitaisiin ainakin syyntakeisuusarvioinnissa ja rangaistuksen määräämisessä, eikä oikeustilan ankaroittamista nykyisestä tavoitella, pidän esitettyjä eri ikäisten lasten yhdenvertaiseen kohteluun liittyviä perusteluja pitkälti näennäisinä.

En siis ole täysin vakuuttunut tämän uudistuksen tarpeellisuudesta tai lapsensurmasäännöksen kumoamisesityksen perusteluista. Katson, että nykyisin lapsensurmana tuomittaviin tapauksiin liittyvät erityispiirteet on kyllä sinänsä mahdollista huomioida syyntakeisuusarvioinnin ja tunnusmerkistövalinnan kautta sekä rangaistuksen määräämisessä, mutta uudistukseen liittyy kuitenkin riski sellaisesta oikeustilan ankaroitumisesta, jota tällä uudistuksella ei ainakaan julkilausutusti tavoitella.

Rovaniemellä 17.9.2024

Minna Kimpimäki
Professori
Lapin yliopisto